

Тэатралізаванае фальклорнае абрадавае свята “Цуды на Каляды” (1 – 4 класы)

Галіна Францаўна Ус,
выхавацель
першай кваліфікацыйнай катэгорыі
Іўеўскай пачатковай школы

Сцэнарыі тэатрэалізаванага фальклорнага абрадавага свята “Цуды на Каляды” прызначаны для выкарыстання педагогамі на выхаваўчых мерапрыемствах з мэтай знаёмства малодшых школьнікаў з асаблівасцямі святкавання Каляд, развіцця цікавасці да фальклору і беларускіх нацыянальных абрадавых традыцый.

Мэта: азнаямленне вучняў з асаблівасцямі абраду “Каляды”.

Задачы: далучыць выхаванцаў да святкавання Каляд; развіваць інтарэс да вуснай народнай творчасці; выхоўваць павагу, цікавасць да народных свят, любоў да роднага краю.

Ход мерапрыемства

I. Арганізацыйны этап

Вядучы. Добры вечар, хлопчыкі і дзяўчынкі! Шаноўныя госці, і вам добрага здароўя! Як цудоўна, што вы завіталі да нас на цікавае мерапрыемства “Цуды на Каляды”. Каляды – гэта народнае зімовае свята нашых продкаў. Каляды пачыналіся са святочнай вячэры, якая называлася “шчодрая куцця”, бо абавязкова на стала была традыцыйная абрадавая салодкая каша-куцця. Калі гаспадыня несла куццю на стол, дзеці мыкалі, рохкалі, кудахталі, кракалі, каб у гаспадарцы скаціна і птушкі вяліся. Акрамя куцці на стол ставілі квас, аўсяны кісель, піражкі з грыбамі, гарохам, фасоліяй. Пасля вячэры куццю адносілі скаціне, каб яна не крыўдзілася на гаспадароў. Паводле хрысціянскай легенды, на Каляды Бог дараваў жывёлам мову за тое, што яслі былі калыскай маленькага Хрыста.

Раней на Каляды, якія святкаваліся па ўсёй Беларусі, хадзілі па вёсках калядоўшчыкі, якія віталі гаспадароў у кожным двары ды жадалі ўраджаю багатага, прыплоду шматлікага, здароўя моцнага, шчасця поўную хату. А за гэтыя пажаданні гаспадары адорвалі калядоўшчыкаў смачнымі каўбасамі, салам, пірагамі і цукеркамі.

Калядавалі звычайна больш за тыдзень. Калядоўшчыкі хадзілі з “казой”, “мядзведзем”, “жураўлём”, якія сімвалізавалі дабрабыт, а таксама

выкарыстоўваліся ў камедыйных сцэнках для забавы. Людзі верылі, што розныя зьяры з'яўляюцца сімваламі дабрабыту. Таму многія калядоўшчыкі апрапаналіся так, каб быць падобнымі да гэтых зьяроў. Лічылася, як правядзеш Каляды, такім увесь год і будзе. Таму ўсе спявалі, весяліліся, удзельнічалі ў гульнях, жартавалі, частавалі адзін аднаго і хадзілі ў госці. Лепш, чым сказаць, прапаную паказаць. Будзем Каляду сустракаць ды зімку віншаваць. Давайце разам з вамі завітаем у хату да Сымона і Сымоніхі і паглядзім, як жа праходзіла гэта свята.

II. Асноўны этап

(Гучыць беларуская песня “Ой, калядачкі” ў выкананні ансамбля “Песняры”).

(Ідзе Сымон, аглядае хату.)

СЫМОН.

Вось і зімка дорыць шчодро свой калядны вечарок.

Святкаваць мы будзем добра, і Каляды і Новы Год!

А дзе ж гэта мая гаспадыня дзелася? Калі няма, то лягу і адпачну крыху.
(Пазяхае ды кладзецца на ложак. Уваходзіць Сымоніха.)

СЫМОНІХА. Сымон! Сымон! Куды ты запрапасціўся? *(Шукае.)* А што ж гэта такое робіцца? Спіць, як пшаніцу прадаўшы. Куры ўжо запелі. Гэта яны калядны дзянёк сустракаюць. Я ўжо і кабанчыка накарміла, і кур, і гусей дагледзела, вады прынесла і ў печы выпаліла, бліноў, пірагоў напекла. А яму нічога не трэба. Уставай хутчэй. Хутка калядоўшчыкі прыйдуць.

СЫМОН. Устаю, устаю *(аглядае хату)*. Ай ды жонка ў мяне, усё падрыхтавала, усё дагледзела! Красачка ты мая, кветачка прыгожая. *(Спявае песню “Чаму ж мне не пець”).*

СЫМОНІХА. Людзі добрыя, паглядзіце на яго. У хаце процьма работы, а ён толькі спявае. Прынясі сена, трэба за стол садзіцца, куццю есці. *(Сымон ідзе па сена.)*

СЫМОНІХА. Ой, стамілася я зусім. *(Сядае.)* Жывём мы з Сымонам небагата. Ёсць у нас пяць авечак, кароўка, бычок, чатыры свінкі, парсючок, куры, гусі, качаняты і адзін певень чубаты. Калі ж гэта мой гаспадар прынясе сена?

СЫМОН. Іду, іду, сена нясу, мая гаспадынька! Давай будзем стол гатаваць, святочную ежу ставіць. *(Спяваюць і накрываюць на стол.)* Ну вось, стол гатовы.

СЫМОНІХА. Паглядзі, гаспадар, ці не з'явілася на небе першая зорка? З першай зоркай трэба за стол сядзець і Каляды сустракаць.

СЫМОН *(глядзіць у акно)*. На небе столькі зорчак!

СЫМОНІХА. Відаць, будзе добры ўраджай. І грыбы будуць, і ягады, і грэчка, і мёду цэлую калоду назбіраем.

СЫМОН. Ведаеш, даражэнькая, я сёння ўбачыў, што наш каток і шчання разам гулялі, а ўбачылі мяне – лашчыцца пачалі.

Сымоніха. А што тут дзіўнага! Сёння дзень незвычайны, як засвеціць першая зорка, у поўнач, усё жывое становіцца разумным і лагодным.

Сымон. Які багаты стол калядны! Чаго тут толькі няма! Можна ўжо і за стол сядаць. *(Сядаюць за стол, хрысцяцца.)*

Сымоніха. Першую лыжку куцці аддадзім марозу, гэтак рабілі нашы продкі. *(Лыжку куцці нясе да акна.)*

Мароз, мароз, хадзі куццю есці, а летам не бывай, па межах не хадзі, ячмень, пшаніцу не губі.

(З рук Сымона падаюць лыжкі.)

Сымоніха. Ой, лыжкі падаюць, мабыць, калядоўшчыкі ідуць. Сымон, ідзі гасцей сустракай.

Сымон. Мы гасцям рады.

(Раздаецца стук у дзверы, выбягае Чорт.)

Чорт. Можна?

Сымон. Прыйшоў госць няпрошаны. Чаго стукаеш-грукаеш? Якія навіны прынёс да нас? Што новага чуваць у вёсцы?

Чорт. Новага нічога няма. Толькі па вёсцы ходзіць Каляда, калядуючы. А я наперадзе калядоўшчыкаў бягу, вось і да вас зайшоў. Дары, гаспадар, бочку пшаніцы, рэшата аўса – наверх каўбаса. Не дасі каўбасу – хату разнясу.

Сымон. Ах, ты Чорт калматы, хвост паласаты. Калядаваць табе трэба? Табе трэба ў лесе сядзець ды на зоркі глядзець. *(Звяртаецца да гаспадыні.)* Даражэнькая, а дзе ж гэта наш мех?

Сымоніха *(нясе мех).* А ну, Чорт, зірні ў мех, мабыць там каўбаса ляжыць. Бачыш каўбасу?

Чорт. Не, нябачу.

Сымоніха. Залазь у мех і шукай смачную каўбасу. *(Чорт залазіць у мех, шукае.)*

Сымоніха. Гаспадарык, нясі хутчэй шнурок, вяжы мех, пацягнем госця няпрошанага за парог. *(Сымон з Сымоніхай завязваюць яго і выцягваюць за парог.)*

Чорт. Каб нічога ў вас не было,

Каб жыта не расло,

Каб людзей не частавалі,

Каб гумны пуставалі,

Каб вашы куры не нясліся,

А свінні не вяліся.

Сымон. Згінь, паганец! У лес ідзі ды на зоркі глядзі.

Сымоніха. Змарыліся пакуль выцягнулі няпрошанага госця.

(Гучаць бубны, трашчоткі. Уваходзяць калядоўшчыкі.)

Механоша. Добрым людзям – добры вечар, шчодры вечар! А ці дазваляць гаспадары маёй кампаніі зайсці ў хату ды павіншаваць са святам?

Сымоніха. Заходзьце, госцейкі дарагія, заходзьце, калі ласка. А з чым вы да нас прыйшлі? Чым вы нас парадуете?

Зорканоша.

Мы да вас ідзём, Каляду вядзём.

Каб ад нашага спаткання вы ўсе памаладзелі,

Каб не ведалі вы злосці,

Каб жылі ў весялосці.

Усім ад краю і да краю

Шчасця і добра жадаем!

Механоша.

Ідзём мы вакол свету,

Аж да пана Лета.

Мы да Сонейка ідзём,

Казу вядзём, радасць нясём.

Зорканоша.

А ну, каза белая, павярніся, добрым людзям пакланіся. *(Каза кланяецца.)*

Каза. Я – Каза калядная, прыгожая ды ладная! Я і гора і бяду вакол рога абвяду! Святкуем Калядкі – лавіце зярняткі! Каб ваша гаспадарка была ўпарадку. Каб жыта ўрадзіла ўсім на дзіва!

Сымон. Дзякуй за пажаданні. А цяпер, каза, паскачы, усім радасць прынясі.

Танец-гульня “Ішла Каза па лесе”

(Дзеці бяруцца за рукі, ідуць па крузе, Каза выбірае сабе прынцэсу. Яны выконваюць рухі згодна тэксту.)

Ішла Каза па лесе, па лесе, па лесе,

Знайшла сабе прынцэсу, прынцэсу знайшла.

Давай, каза, папрыгаем, папрыгаем, папрыгаем

І ножкамі падрыгаем, падрыгаем, Каза.

І ручкамі папляскаем, папляскаем, папляскаем

І ножкамі патупаем, патупаем, Каза.

І хвосцікам пакруцім, пакруцім, пакруцім

І проста так патаньчым, патаньчым, Каза.

Галоўкай паківаем, паківаем, паківаем

І зноў пачынаем парам-па-па-парам-па-па.

Пасля разыходзяцца, кожны шукае сабе новую пару. Так працягваецца да таго часу, пакуль усе дзеці не стануць у пары. У канцы танца Каза падае.)

Механоша.

Ой, Каза ўпала,

Здохла, прапала!

Гаспадар ідзе,

Каляду нясе.

Чым, Гаспадар, Казу пачастуеш?

СЫМОН. Дам я Козцы-казе качан капусты, няхай яна ўстае. *(Дае качан.)*

Мядзведзь *(набліжаецца да іх, адштурхоўвае Казу).* У-у-у! Гасцінцаў таксама хачу!

СЫМОНІХА. А ты спачатку паслужы, што ўмееш пакажы!

СЫМОН. Пакажы, Міша, як гаспадыня ў дзежцы цеста месіць. *(Мядзведзь садзіцца на падлогу, падкручвае ногі, таўчэ кулакамі, імітуючы замешванне цеста ў дзяжы.)* А як дзеці зацірку ядуць? *(Мядзведзь дастае вялікую лыжку і лье за каўнер.)* А як гаспадыня прыгажосць наводзіць? *(Мядзведзь выцягвае левую лапу ўперад, а правай імітуе, як жанчына прыхарошваецца.)* А як гаспадар на работу ідзе? *(Мядзведзь ледзьве пераступае з нагі на нагу.)* А як гаспадар з работы ідзе? *(Бягом бяжыць.)* А як Вовачка скача, калі 10 атрымае. *(Мядзведзь смеіцца падскоквае і круціцца на месцы.)* Ці зарабіў Мішка калядны пачастунак?

СЫМОНІХА. Так, зарабіў! Вось табе, Міша, бочачка мёду. *(Мядзведзь радасна прытанцоўвае.)*

Мядзведзь.

Дзякуй гаспадарам за пачастунак.

Каб у вашай хаце быў хлеб ды соль,

Каб была і скварка, бульбы падполле, дзетак застолле.

Воўк.

Я воўк – шэры бок.

Прыйшоў з Калядамі віншаваць

Ды гаспадароў велічаць.

Каб у гэтай хаце заўсёды было што даці.

Каб мякіну не таўклі і хлеб з яе не пяклі.

Гаспадарык, нясі Каляду.

СЫМОНІХА. Яшчэ рана частаваць,

Спачатку трэба загадкі адгадаць!

Дзеці, смела пачынайце,

Ваўку загадкі загадайце!

Дзеці.

1. Аж два тыдні мы святкуем:

І варожым, і шчадруем.

Адкажыце, што за свята

Завітала ў хату? *(Каляды.)*

2. Шыпіць патэльня на пліце.

Па хаце смачны пах ідзе.

Прыйшлі да нас Калядкі,

Гатуем мы... *(аладкі.)*

3. Ён без фарбаў і алоўка

На акне малое лоўка.

Лапкі елак, пальмаў веще.

Як жа той мастак завецца? *(Мароз.)*

СЫМОН. Які разумненькі воўк! Дзеткаў парадаваў, загадкі адгадаў.

Воўк. Гаспадыня добрая! Гаспадыня шчодрая! Пачастуй мяне!

СЫМОНІХА. Будзе, будзе Каляда,

Мне гасцінцаў не шкада.

Сябе праяві, яшчэ і ў гульні пакажы.

СЫМОНІХА. Гульня “Упрыгож ялінку”. Нам патрэбны дзве каманды.
*(Удзельнікі каманд пад музыку бягуць да ялінкі і прымацоўваюць да яе цацкі.
Перамагае тая каманда, якая ўпрыгожыць хутчэй і прыгажэй.)*

СЫМОН.

Вось табе, Ваўчок, каўбаскі,

Абаранкаў звязкі.

(Раздаецца стук, пад музыку уваходзяць цыганы.)

СЫМОН. А госці да нас усё ідуць і ідуць.

1-я Цыганка. Добры вечар вам!

СЫМОНІХА. І вам добры вечар!

2-я Цыганка.

На Каляды мы прыйшлі, мяшок вялікі прынеслі.

Дай, гаспадынька, пірог, мы пойдзем за парог.

А ты, гаспадар, вазьмі нажа вострага, адрэж сала тоўстага.

СЫМОНІХА. Ой, вы хітрыя, цыганы. Не скакалі і не пелі, а падарункаў захацелі. А ну, Цыганачка, паваражы ды ўсю праўду гаспадарочку майму скажы.

3-я Цыганка. Я цыганка маладая, але я няпростая. Я ўмею варажыць, а магу й прываражыць. Пакажы, спадар, ручку – пакладзі грошай кучку. Пагадаю вам на ўраджай. Цягні, гаспадарок, каласок. Калі выцягнеш доўгі і поўны – ураджай будзе шыкоўны! А калі саломка будзе тонка, то ў кішэні не будзе звонка! *(Сымон цягне.)* О, мой даражэнькі, ураджай будзе шыкоўны.

2-я Цыганка. У цудоўны калядны вечар збываюцца розныя пажаданні. Хто, дзеці, хоча ведаць, якія адзнакі будзе атрымліваць у наступным годзе? З мяха трэба выцягнуць саломінку. Калі будзе доўгая, то будуць дзясяткі, калі кароткая – то дзявяткі.

Мяшочак не просты, а чароўны *(Паказвае дзецям.)*

Дзеці. Мяшочак з вяршочак, скажы нам дружочак,

Што збудзецца, што станецца,

Дрэннае няхай застанецца. *(Дзеці цягнуць саломінкі.)*

1-я Цыганка. Тай, тай, налятай,

У гульню са мною пагуляй!

Гульня «Гарэзы»

Гучыць вясёлая музыка, дзеці размяшчаюцца па зале і танцуюць. Як толькі музыка сціхне, Цыганка аб'яўляе: "Пыхцелкі!" (Дзеці пыхкаюць.) Затым зноў

гучыць вясёлая музыка, гульцы таньчаць. Па заканчэнні музыкі Цыганка аб'яўляе: "Пішчалкі!" (дзеці пішчаць), "Шыпелкі" (дзеці шыпяць). Такім чынам, гульня працягваецца далей з рознымі свавольствамі: "Маталкі!" (матаюць рукамі як бізунамі); "Смяшынкi!" (дзеці смяюцца), "Мукалкі", "Рохкалкі", "Абнімалкі" і зноў спачатку. Парадак аб'явы свавольстваў перыядычна змяняецца).

2-я Цыганка. Гаспадынька залаценькая, пазалаці нам ручкі.

Сымоніха.

Бярыце ў плату цукерачкі ды бараначкі,
Частуйцеся смачней – прыходзьце часцей!

Сымоніха. Дзеці, у вас сёння добры настрой? Я думаю, ён будзе яшчэ лепшы пасля гульні "Курачкі і пеўнікі". Для гульні патрэбны тры курачкі і тры пеўнікі. Мы вам звязам ручкі прыгожымі стужкамі. На працягу адной хвіліны вы збіраеце арэхі, раскіданыя на падлозе, звязанымі рукамі. Перамагае тая каманда, якая больш назбірае арэхаў. (*Гучыць вясёлая музыка. Дзеці збіраюць арэхі.*)

Сымон. Я таксама правяду гульню "Маталкі". Мне патрэбны рыбакі адважныя, умелыя і смелыя. (*Выбірае 6 хлопчыкаў.*)

Раз-два, раз-два, пачынаецца гульня.

На канцах вяроўкі – палкі,

Назваваюцца "маталкі".

Пасярод вяроўкі рыбка.

Ты матай вяроўку шыбка.

Той, хто першым наматае,

Той і рыбку атрымае,

Рыбку не прастую,

Рыбку залатую.

Сымоніха. Дзякуй вам усім, парадавалі нас, пацешылі.

Сымон. А яшчэ прымета ёсць – калі зорачку з неба зловіш і жаданне загадаеш, то яно абавязкова выканаецца. Загадалі жаданне? Лавіце! Толькі беражыце зорачку, а то ўсё забудзецца і нічога не спраўдзіцца. (*Дзеці ловяць зорачкі.*)

III. заключны этап

Сымоніха. Дзякуй нашым калядоўшчыкам і дзеткам, весела было, я ўспомніла сваю маладосць і нават памаладзела!

Сымон. З даўніх часоў людзі верылі – як пачнеш год, так і пражывеш! Хай шчасце наш край не мінае!

Сымоніха. Вось вы і пабывалі ў гасцях у Сымона і Сымоніхі, паглядзелі, як святкавалі Каляды раней. Хочацца сказаць вялікі дзякуй нашым калядоўшчыкам за прыгожае калядаванне, за добрыя пажаданні.

Механоша. Дзякуй і вам, гаспадарочкі, за добрую сустрэчу, за падарункі калядныя.

Зорканоша. Каб ваша хата была заўжды багатая.

Каза. Каб вы здаровымі былі ды багатымі! *(Калядоўшчыкі выходзяць.)*

Сымон. Шчасця, здароўя і ўсяго добрага ў новым годзе!

(Гаспадары частуюць усіх прысутных каляднымі гасцінцамі.)

Літаратура

1. Ліцьвінка, В. Д. Святы і абрады беларусаў. – Мн.: Беларусь, 1997. – 176 с.
2. Святкуем разам: Сцэнарыі фальклорных свят : практ. дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / склад. Л. Ул. Мітрушычава. — Мазыр : ТАА ВД “Белы Вецер”, 2008. – 42 с.